

Indira Šabić

Prezimina u Bosni i Hercegovini

Tuzla: Off-set Tuzla, 2020., 541 str.

Godine 2020. objavljena je u Tuzli opsežna knjiga koja u središte svojega istraživanja stavlja prezimina u Bosni i Hercegovini. Djelo je to vrijedne znanstvenice Indire Šabić koja je nastojala dati pregled prezimina s navedenoga geografskog prostora analizirajući ih s različitih aspekata. Tako autorica donosi fonološke i prozodijske značajke prezimina, prezentirane su tvorbene značajke uz popis produktivnih prezimenskih sufiksa te motivacijske značajke prezimina uz detaljnu analizu i kategorizaciju motiva.

U *Uvodniku* (str. 13–18), koji slijedi nakon *Predgovora*, autorica datira bosanskohercegovačka prezimina u 13. stoljeće, s napomenom da je znatniji broj prezimina nastao u 16. stoljeću, kada Vatikan uvodi obvezu vođenja matičnih knjiga. To je dovelo do postupnoga ustaljivanja prezimina. Nakon pada srednjovjekovne Bosne pod upravu Osmanskoga Carstva proces bosanskohercegovačkoga poprezimenjavanja počinje gubiti na intenzitetu. Tri su razloga tome: 1. odredbe Tridentskoga koncila nisu se odnosile na muslimansko i pravoslavno stanovništvo, 2. te su odredbe katolici teže provodili u nedostatku svećenstva ili zbog vjerskih preobraćenja, 3. u Osmanskome se Carstvu imensko-prezimenska formula počela prakticirati za vrijeme vladavine Kemala Atatürka (u 20. stoljeću). Ovdje treba reći da matične knjige na prostoru današnje BiH katolici sustavno vode tek od početka 18. st.

Korpus prezimina koja se obrađuju preuzet je iz devet vrela od kojih je najstarije iz 1993. godine (Đorđe Janjatović, *Prezimina Srba u Bosni*), a najmlađa su dva vrela iz 2017. godine (Jasmin Mehić, *Genealoška istraživanja zavidovićkih prezimina*; Indira Šabić, *Antroponimija i toponimija bosanskoga srednjovjekovlja*).

U poglavlju *Od fonetike do leksikologije* (str. 19–66) autorica donosi opće napomene o dijalektnoj slici Bosne i Hercegovine navodeći da bosanskohercegovački govori pripadaju ovim dijalektima štokavskoga narječja: istočnobosanskomu (ijekavskošćakavski), zapadnomu (ikavsko novoštokavski), istočnohercegovačkomu (ijekavskoštakavski) i posavskomu (arhaični šćakavski). U istome poglavlju navodi bosanski vokalski sustav i ukratko opisuje prozodijski sustav bosanskoga govora. U nastavku donosi iz prezimenske građe iščitane vokalske i konsonantske značajke i alternacije. Govoreći o tvorbenoj strukturi bosanskohercegovačkih prezimina, najprije konstatira njihovu pripadnost imenicama, potom s

obzirom na gramatički broj kao njihovu važnu značajku ističe pripadnost kategoriji *singularia tantum*, a za kategoriju roda navodi da se neutralizirala nakon što su se prezimena »postepeno ustaljila i u neizmijenjenome obliku nastavila identificirati sve pripadnike jedne familije« (str. 36). U nastavku utvrđuje da su prezimena tvorena od postojećih riječi, uglavnom od imeničkih, pridjevskih i glagolskih osnova, rjeđe od brojeva, prijedloga i uzvika. Najplodniji tvorbeni način postanka prezimena jest sufiksalna tvorba – prezimenski se sufiksi dodaju: muškim osobnim imenima te tako nastaju patronimska prezimena (npr. *Abdagić, Ostojčić, Jakovljević*), ženskim osobnim imenima te nastaju matronimska prezimena (npr. *Anić, Muhibić, Nadaždin*), u prezimenskoj osnovi pojavljuje se i ime stanovnika naseljenoga područja (npr. *Bunjevac*), naziv vršitelja radnje (*Bojadžija*), naziv životinje (*Zekan*), biljke (*Višnjevac*), nositelja svojstva (*Veseli*). Prezime može biti tvoreno augmentativnim sufiksom (npr. *Kozina*), deminutivnim sufiksom (npr. *Konjić*) ili sufiksom hipokorističnoga značenja (npr. *Vukmirica*). Svaku od tih skupina autorica definira i potom navodi primjere te donosi tvorbenu analizu u kojoj predstavlja osnovu prezimena i sufikse kojima se ta prezimena tvore. Nakon što je na taj način predstavila prezimena, donosi abecedni popis plodnih prezimenskih sufiksa. U tom se popisu nalaze uglavnom bosanski prezimenski sufiksi, a samo je nekoliko posuđenih (npr. turski sufiks *-džija* i njegova inačica *-čija* ili njemački sufiks *-er*). Osim dominantnom sufiksalsnom tvorbom, malobrojnija su prezimena, konstatira i oprimjeruje autorica, nastala prefiksalsnom tvorbom, prefiksalsno-sufiksalsnom tvorbom, slaganjem, srastanjem i konverzijom.

Slijedi najopsežniji dio knjige – poglavlje naslovljeno *Motivacijska klasifikacija prezimena* (str. 67–415). U njemu autorica pokušava ustanoviti na kojim se motivima temelje prezimena. Pritom je pobrojala trideset motivacijskih skupina. To su: osobno ime (npr. *Davidović*), nadimak (npr. *Ukraden*), toponim (npr. *Krajina*), ojkonom (npr. *Cazinkić*), oronim (npr. *Maglić*), hidronim (npr. *Neretljak*), etnik (npr. *Gračanin*), etnonim (npr. *Čeh*), naziv zanimanja (npr. *Kuhar*), društvena hijerarhija (npr. *Knezović*), vojno nazivlje (npr. *Čaušević*), religija (npr. *Biskup*), privreda i materijalna dobra (npr. *Grabljaš*), glazbeni instrumenti (npr. *Gudalo*), hrana (npr. *Zrnčić*) i piće (npr. *Čajić*), odjeća, obuća i modni dodatci (npr. *Tokić*), tjelesnost (npr. *Šakić*), biljno nazivlje (npr. *Čičak*), životinjsko nazivlje (npr. *Kos*), boje (npr. *Crnić*), osjećaji, stanja i raspoloženja (npr. *Gordić*), mitološki elementi (npr. *Vilenica*), vrijeme (npr. *Veljača*), kvantiteta (npr. *Šestak*), rude (npr. *Olovčić*), novac (npr. *Grošić*) i ostale motivacijske skupine. I samoj su autorici neka prezimena ostala tvorbeno i motivacijski nejasna, odnosno, nije ih mogla rastaviti na tvorbeno dijelove ni pretpostaviti doimensko značenje riječi od kojih su nastala. To ostavlja prostor za nova istraživanja. S druge strane, postanak nekih prezimena može se tumačiti na više načina, stoga se bez detaljnijega istraživanja ne može sa sigurnošću pretpostaviti njihova motivacija, npr. prezimena *Piljak, Pilje-*

vić, *Pilja* mogu biti tvorena od: piljak ‘1. komadić crijepa, 2. ptica selica, 3. analogija prema pila/ turpija, 4. ime jame kod Foče’.

Svaku od trideset motivacijskih skupina prezimena autorica opisuje i analizira, neke opširnije i detaljnije, neke manje opširno. Potom u tablicama navodi sva prezimena koja ulaze u pojedinu skupinu. Svaka tablica sadržava tri stupca – u prvome se donosi motiv na kojemu se temelji prezime, u drugome prezimena s tim motivom u osnovi, a u trećemu »etimologija i značenje«.

Sljedećemu poglavlju autorica daje naslov *Aloglotija u bosanskohercegovačkome prezimeniku* (str. 416–448). U njemu se bavi prezimenima koja su nastala pod utjecajem drugih jezika s kojima je bosanski jezik dolazio u kontakt. Slijedom različitih povijesnih, društvenih i političkih okolnosti taj je jezik bio u dodiru s latinskim, grčkim, mađarskim i talijanskim jezikom te s orijentalnim i drugim jezicima. Posudba je ostvarivana izravno iz jezika izvornika ili preko jezika posrednika, iz općega leksičkog sloja i sloja ograničene upotrebe. Do posuđivanja je dolazilo u različitim fazama razvoja bosanskoga jezika. Autorica je popisala prezimena koja u strukturi imaju strani element, a pripadaju bosanskomu prezimenskom korpusu. Podijelila ih je u nekoliko skupina: prezimena iz genetski srodnih jezika (npr. prezimena poljskoga, češkoga, slovačkoga, ruskoga podrijetla), prezimena latinskoga (npr. *Florijan*), grčkoga (npr. *Iguman*), orijentalnoga (npr. *Fazlić*), njemačkoga (npr. *Geld*), mađarskoga (npr. *Farkaš*) i talijanskoga podrijetla (npr. *Lazzari*). Da bi upotpunila sustav bosanskohercegovačkih prezimena, osvrće se i na prezimena Židova, Roma, Vlaha i Albanaca. U okviru tih ipak znatno kraćih popisa i opisa od onih u prethodnome poglavlju, autorica je dala kratke povijesne podatke oblikovane u manje priče u kojima jasno ocrta okolnosti koje su dovela do preuzimanja prezimena upravo iz pojedine jezične skupine.

Slijedi kratak *Zaključak* (str. 449–450) i njegov prijevod na engleski jezik – *Conclusion* (str. 451–452), a potom dva popisa ovih naslova: *Stotinu najučestalijih bosanskohercegovačkih prezimena: po popisu stanovništva iz 2013. godine* (str. 453–454) i *Popis 10. 000 bosanskohercegovačkih prezimena* (str. 455–514) do kojega se došlo radom na ovoj knjizi. Šteta što autorica uz prezimena u tim popisima nije navela stranice unutar knjige na kojima se pojedino prezime pojavljuje. To bi čitatelju znatno olakšalo potragu za prezimenom koje ga zanima. No, možda je to napravila i strateški – takvim će popisom „natjerati“ čitatelja da sam potraži to prezime, a pritom će sigurno pročitati što god zanimljivo i o brojnim drugim bosanskohercegovačkim prezimenima. Na samome kraju knjige odvojeno su popisani *Izvori* (str. 515–516) i *Literatura* (str. 515–536) te dodani *Izvod iz recenzija* (str. 537–538), *Podaci o autorici* (str. 539) i popis kratica (*Skraćenice*) (str. 541).

Knjiga *Prezimana u Bosni i Hercegovini* Indire Šabić zasigurno će privući pozornost znanstvene i stručne javnosti, pogotovo onomastičara – proučavatelja bosanskohercegovačke onimije u kojoj antroponomastička tematika, dio koje su

prezimana, zauzima važno mjesto. Budući da svatko ima prezime, uvjereni smo da će biti mnogo znatiželjnika koji će u ovoj knjizi potražiti odgovor na pitanje o podrijetlu i doimenskome značenju riječi od koje je nastalo njegovo prezime i prezimena njima bliskih osoba.

Tanja Kuštović